
Beleidsdraaiboek bestrijding

Afrikaanse varkenspest

Maatregelen bij een uitbraak
bij wilde zwijnen

April 2023

Inhoud

Inhoud.....	2
Voorwoord.....	3
Introductie.....	3
Enkele begrippen.....	4
Maatregelen conform EU verordening 2020/687	5
1. Meldplicht	5
2. Maatregelen	5
2.1 Instellen van een besmette zone	5
Maatregelen conform EU verordening 2023/594.....	7
Nationaal eradicatieplan AVP bij wilde zwijnen	9
1. Algemeen concept.....	9
1.1. Instellen besmet gebied	9
1.2 Instellen van een Zone I (buffergebied)	10
2. Maatwerk aangewezen leefgebied (Centraal natuurgebied Veluwe, Meerlebroek, Meinweg) ...	10
2.1 Besmet gebied	10
2.2 Zone I (Buffergebied)	10

Disclaimer

Het draaiboek is een handleiding voor een effectief en zorgvuldig optreden van het ministerie van LNV bij een uitbraak van AVP in wilde zwijnen. Dit draaiboek dient enerzijds als een "checklist" voor de te nemen maatregelen bij een uitbraak en anderzijds als toelichting op de verschillende maatregelen en beleidsbeslissingen. Het draaiboek is gebaseerd op de Europese Diergezondheidsverordening (verordening (EU) nr. 2016/429) en onderliggende regelgeving, en op aanvullende nationale regelgeving.

Een draaiboek is een dynamisch geheel. De input van stakeholders, ervaringen met dierziekte-uitbraken en oefeningen, veranderende regelgeving en veranderende opvattingen zijn in dit draaiboek verwerkt. Dit draaiboek is door de minister van LNV vastgesteld. Op basis van nieuwe ontwikkelingen wordt het beleidsdraaiboek met enige regelmaat geactualiseerd. Het draaiboek is daarmee een weergave van de gehanteerde beleidslijn op een bepaald moment. Het gaat uit van een vereenvoudiging van de complexe situaties die kunnen ontstaan bij verschillende scenario's van de uitbraak van AVP in wilde zwijnen. Tijdens een uitbraak kan door de verantwoordelijke bewindspersoon worden afgeweken van de in dit draaiboek beschreven lijn, indien de situatie daartoe aanleiding geeft. Aan het draaiboek kunnen geen rechten ontleend worden.

Voorwoord

Introductie

In dit deel worden maatregelen beschreven die in de ingestelde gebieden (kunnen) worden opgelegd bij een uitbraak van Afrikaanse varkenspest (AVP) bij wilde zwijnen.

Alle maatregelen hebben als doel de verspreiding van het virus te voorkomen. Een aantal maatregelen is voorgeschreven in de betreffende Europese Verordening (Vo) 2016/429, Vo 2020/687 en Vo 2023/594. Daarnaast kunnen lidstaten aanvullende maatregelen opleggen om de ziekte te bestrijden.

Volgens verordening 2020/687 moet een lidstaat bij een besmetting in de wilde zwijnen maatregelen nemen om de verdere verspreiding te voorkomen en een programma opstellen om de ziekte uit te roeien. In uitvoeringshandeling 2023/594 staan alle aanvullende maatregelen die gelden in de aangewezen regio's.

Er wordt in dit document een bestrijdingsprogramma beschreven voor een *AVP-besmetting bij wilde zwijnen* in Nederland, waarbij is aangegeven welke maatregelen vanuit Europese regelgeving genomen moeten worden en welke aanvullende nationale maatregelen te overwegen zijn. Maatregelen in natuurgebieden met wilde zwijnen die de overheid kan en moet nemen in een geval van een *uitbraak in een varkenshouderij* of locatie met gehouden varkens is onderdeel van het beleidsdraaiboek "Beleidsdraaiboek bestrijding Klassieke en Afrikaanse varkenspest – Maatregelen bij uitbraak bij gehouden varkens".

Regionalisatie is een belangrijk Europees instrument bij een besmetting met AVP. De Europese Commissie heeft met de gedelegeerde handeling (EU) 2023/594 deze mogelijkheid. Hiermee worden drie regio's (zones) onderscheiden:

- zone I, het buffergebied,
- zone II een gebied waar wilde zwijnen besmet zijn maar gehouden varkens niet, en
- zone III, waar gehouden varkens zijn besmet al dan niet in aanwezigheid van wilde zwijnen en onafhankelijk van de besmetstatus van wilde zwijnen.

In het eerste deel gaat het over maatregelen die een lidstaat moet nemen bij de eerste besmettingen bij wilde zwijnen (Vo 2020/687). In het tweede deel staan de maatregelen die worden genomen als er sprake is van regionalisatie conform Vo 2023/594. Voor dit draaiboek wordt daarbij alleen gekeken naar maatregelen in regio's I en II, resp. een buffergebied en een regio waar alleen besmettingen zijn bij wilde zwijnen. De maatregelen die horen bij zone III, t.w. uitbraken bij meer dan een varkenshouderij, en van toepassing zijn op varkenshouderijen worden hier niet besproken.

LNV neemt de maatregelen die gelden in regio II ook voor het besmette gebied dat direct na de eerste besmetting wordt ingesteld volgens Vo 2020/687. Dus ook als er nog geen sprake is van een aangewezen regio conform Vo 2023/594 gelden de maatregelen zoals in deze verordening zijn opgenomen voor regio II. De maatregelen, en mogelijke derogaties, zijn opgenomen in de modelregeling 'aanwijzing besmet gebied'.

Informatie over de ziekten en over de beschikbare diagnostiek zijn onder andere te vinden op de websites van Wageningen Bioveterinary Research (WBVR), Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit (NVWA) en de Gezondheidsdienst voor dieren (GD).

AVP is geen zoönose en levert geen gevaar op voor de volksgezondheid.

Enkele begrippen

Bedrijf Elk gebouw, al dan niet deel uitmakend van een landbouwbedrijf, dat gelegen is op het grondgebied van een lidstaat en waar permanent of tijdelijk varkens worden gefokt of gehouden. Slachthuizen, vervoermiddelen en omheinde gebieden waar wilde zwijnen worden gehouden voor de jacht, vallen niet onder deze definitie.

Gevoelige dieren Dieren die besmet en ziek kunnen worden met AVP virus. Alleen varkens, gehouden en wild (suidae), zijn gevoelig voor infectie. Deze zijn opgenomen in de lijst van de AHR.

Inrichting De definitie voor een inrichting volgens de AHR (Vo 2016/429) is een ruimte of milieu waar dieren worden gehouden op tijdelijke of permanente basis. Dit betreft dus niet alleen commerciële (professionele) houderijen, maar ook hobbyhouderijen en kinderboerderijen, dierentuinen, laboratoria of onderzoeksinstellingen.

Inrichting met varkens Dit betreft alle inrichtingen waar minimaal één varken wordt gehouden.

Niet-gevoelige dieren Andere diersoorten dan varkens zijn niet gevoelig voor een infectie met AVP; ze worden niet besmet met het virus. In dit document wordt dan gesproken van niet-gevoelige dieren/diersoorten. Het gaat om onder andere pluimvee, herkauwers en paarden.

Pluimvee Vogels die worden gehouden voor de productie van vlees of consumptie-eieren.

R&O Reiniging en ontsmetting.

Uitbraak AVP is vastgesteld bij een varken (huisvarken en/of wild zwijn)

Varkens Dieren van soorten behorend tot de familie suidae. De Vo spreekt van gehouden varkens of wilde zwijnen.

Zone I het buffergebied dat wordt ingesteld rondom een zone II of zone III; hier zijn geen besmette wilde zwijnen aangetroffen en ook geen uitbraken bij gehouden varkens.

Zone II een gebied waar wilde zwijnen besmet zijn maar gehouden varkens op inrichtingen niet.

Zone III een gebied waar inrichtingen met varkens zijn besmet al dan niet in aanwezigheid van wilde zwijnen en onafhankelijk van de besmetstatus van wilde zwijnen.

Zwijnen In Nederland spreken we meestal van wilde zwijnen, maar in de AHR wordt gesproken over varkens. In dit draaiboek wordt dan ook met wilde zwijnen bedoeld wilde varkens.

Maatregelen conform EU verordening 2020/687

Enkele relevante verordeningen in de Europese Unie (EU) zijn:

- (EU) 2016/429
- (EU) 2020/687
- (EU) 2023/594
- Guidance document - Principles and criteria for geographically defined ASF regionalisation

Uit de verordeningen 2016/429, 2020/687 en 2023/594 volgt dat lidstaten de maatregelen moeten opleggen die daarin zijn opgenomen.

1. Meldplicht

(Vo 2016/429, artikelen 18, 19)

Indien een varken verschijnselen van KVP of AVP vertoont of indien redelijkerwijs kan worden aangenomen dat een dier in de gelegenheid is geweest om te worden besmet of drager van smetstof is, geeft de houder of de dierenarts hiervan terstond kennis aan de bevoegde autoriteit (Nederlandse Voedsel en Warenautoriteit, de NVWA). De meldplicht geldt ook voor laboratoria die monsters van dieren onderzoeken. De lidstaat dient de aanwezigheid of de vermoedelijke aanwezigheid van AVP in een lidstaat onmiddellijk bij de Europese Commissie en de andere lidstaten van de Europese Unie te melden.

2. Maatregelen

(Vo 2020/687 artikelen 45, 63 – 66)

2.1 Instellen van een besmette zone

- Onmiddellijk instellen van een besmette zone (Vo 2020/687 artikel 63): LNV stelt daartoe een gebiedsregeling op.
- De grenzen van dit gebied komen overeen met de criteria zoals horend bij het instellen van beperkingszone II waarbij rekening wordt gehouden met de volgende aspecten (zie Vo 2023/594 en Guidance document):
 - Geografische aspecten van het gebied waar besmette zwijnen zijn gevonden;
 - Ecologische factoren (water, bos) en de aanwezigheid van natuurlijke en artificiële barrières;
 - Aanwezigheid en verspreiding van de populatie wilde zwijnen;
 - De epidemiologie van de ziekte;
 - De resultaten van specifieke epidemiologische studies (indien beschikbaar);
 - Aanwezigheid en locatie van in het gebied gelegen varkenshouderijen;
 - Overwegingen ten aanzien van jachtactiviteiten en wildbeheer ter plaatse.

2.2 Maatregelen in de besmette zone (Vo 2020/687 artikel 64)

De bevoegde autoriteit ziet toe op:

- Verwijderen van alle kadavers van zwijnen, ongeacht de wijze waarop ze zijn doodgegaan
- Post mortem onderzoek op kadavers of doodgeschoten zwijnen, eventueel aangevuld met laboratoriumonderzoek
- Reinigen, desinfecteren of verwijderen van materialen uit het veld die mogelijk met virus zijn verontreinigd door contact met kadavers bijproducten.
- Risicobeperkende en bioveiligheidsmaatregelen om verspreiding te voorkomen
- Verbod op verplaatsen van wilde zwijnen en daarvan verkregen producten

Instellen van een aanvullende beperkingszone

- Instellen van een aanvullende beperkingszone rondom de besmette zone indien nodig (Vo 2020/687 artikel 63)

Extra maatregelen die de nationale overheid kan nemen

- Reguleren van verplaatsingen van gehouden varkens
- Reguleren van jachtactiviteiten en andere buitenactiviteiten
- Opstellen van een plan tot eradicatie als de epidemiologische situatie dat vereist

Overige acties

- Informeren van exploitanten, practici, jagers, en andere rechtspersonen over de uitbraak en de maatregelen.
- Tevens dient de deskundigengroep dierziekten, aangevuld met de juiste experts, te worden geraadpleegd om de overheid te adviseren over de situatie, het verloop ervan, de grenzen van het besmette gebied en het vaststellen van geschikte maatregelen en de duur er van.

Duur van de maatregelen

In het besmette gebied zal op termijn, in overleg met deskundigen, de betreffende provincie en FBE worden bekeken of en hoe de ziekte kan worden uitgeroeid. Het is mogelijk dat de ziekte vanzelf uitsterft (wellicht mogelijk bij een kleine populatie). Als dat niet gebeurt of niet kan worden vastgesteld, rest voor zo ver nu voorzien alleen het doden van alle wilde zwijnen in het gebied. Daarbij moet rekening worden gehouden met virus-verontreiniging van het milieu die wellicht langdurig kan zijn. Dat betekent dat het gebied ook langere tijd vrij moet blijven van wilde zwijnen.

Doel van de maatregelen bij aanvang is om rust te creëren zodat wilde zwijnen niet migreren vanuit het besmette gebied. In deze periode wordt de epidemiologische situatie zo veel mogelijk in kaart gebracht en kan de inzet van professionals optimaal worden benut. Indien duidelijk is wat de situatie is, zal uiteindelijk een besluit worden genomen over uitroeien van de ziekte.

Maatregelen conform EU verordening 2023/594

Zo snel mogelijk worden er door de Europese Commissie zones ingesteld (Vo 2023/594 artikel 4). Dit gebeurt als de epidemiologische situatie in kaart is gebracht en er een goed beeld is van de verspreiding van de ziekte in de populatie. Deze zonering heeft een meer permanent karakter dan het initieel aangewezen besmette gebied.

Bij een uitbraak van AVP bij wilde zwijnen wordt de door de Minister van LNV aangewezen besmette zone door de Europese Commissie aangewezen als "zone II". Wanneer de aanwijzing van een zone door de Europese Commissie afwijkt van de door de Minister van LNV aangewezen zone, moet de Nederlandse zone worden aangepast op de Europese zone. De Europese Commissie kan er toe besluiten om in aanvulling daarop een bufferzone aan te wijzen ("aanvullende beperkingszone"). Die zone wordt door de Europese Commissie aangewezen als "zone I". Voor het aanwijzen van een zone I zal lokale kennis en expertise worden gebruikt.

Verordening 2023/594 schrijft de lidstaten voor om in deze Europese zones verboden op een aantal categorieën van verplaatsingen vast te stellen, en laat ruimte aan lidstaten om in aanvulling daarop extra verboden in te voeren. De verordening maakt het verder mogelijk dat de bevoegde autoriteit toestemming verleent voor bepaalde verplaatsingen onder de daarbij aangegeven voorwaarden en voorschriften.

De verordening 2023/594 is van toepassing op:

- Verplaatsing van zendingen van:
 - Varkens van inrichtingen in beperkingszones I, II naar een locatie buiten deze zones
 - Levende producten, producten van varkens of bijproducten van gehouden varkens gehouden op inrichtingen in zones I-II.
- Verplaatsingen van:
 - Wilde zwijnen in alle lidstaten
 - Zendingen en verplaatsingen voor privégebruik door jagers van (bij-)producten van wilde zwijnen verkregen van wilde zwijnen in de beperkingszones I en II of bewerkt in bedrijven in beperkingszones I en II.

Verplaatsingen van wilde zwijnen zijn verboden in de hele lidstaat, en van een lidstaat naar een andere lidstaat of een derde land.

(Vo 2023/594 artikel 48)

Verplaatsingen van varkens en producten van varkens van inrichtingen in zone II

- Vanuit zone II mogen gehouden varkens niet worden verplaatst naar buiten deze zone.
- Het is niet toegestaan levende producten, verkregen van in zone II gehouden varkens te verplaatsen naar buiten deze zone.
- Vleesproducten, vers vlees of casings van varkens gehouden in de zone mogen niet worden verplaatst naar een locatie buiten de zone II. Als er risicobeperkende maatregelen zijn genomen, kunnen deze producten wel worden verplaatst na toestemming van de bevoegde autoriteit.
- Het is niet toegestaan dierlijke bijproducten, afkomstig van in de besmette zone gehouden varkens te verplaatsen naar buiten deze zone. De bevoegde autoriteit kan toestaan dat bijproducten van varkens van inrichtingen buiten de zone II die worden verwerkt op een locatie binnen zone II mogen worden verplaatst als zij duidelijk gescheiden zijn van andere bijproducten afkomstig uit zones II.
- De Minister van LNV is bevoegd om verplaatsingen van andere producten van varkens van inrichtingen in zone II, waarvan de Minister denkt dat ze een risico vormen voor de verspreiding van AVP, te verbieden.

Verplaatsingen van (producten van) wilde zwijnen afkomstig van zone II

- Het is niet toegestaan vers vlees, vleesproducten, andere producten van dierlijke oorsprong, dierlijke bijproducten en afgeleide producten, verkregen van in het wild levende zwijnen, en

van voor menselijke consumptie bestemde kadavers van in het wild levende zwijnen, te verplaatsen in zone II en naar buiten die zone.

- De dierlijke producten mogen wel worden verplaatst naar een inrichting die is gelegen op Nederlands grondgebied, of overeenkomstig verordening (EG) nr. 1069/2009 worden verzameld, vervoerd en verwijderd en als voor de verplaatsingen naar buiten de zone het vervoermiddel is uitgerust met een satellietnavigatiesysteem om op enig moment de actuele locatie ervan te bepalen, door te geven en te registreren.

Verplaatsing gehouden varkens en producten van varkens van inrichtingen in zone I

Onder specifieke voorwaarden mogen varkens die gehouden worden op een inrichting in zone I vanuit de zone I worden verplaatst naar een inrichting buiten zone I.

De voorwaarden staan benoemd in verordening 2023/594.

Nationaal eradicatieplan AVP bij wilde zwijnen

Het plan van aanpak gaat uit van een focale introductie, dat is een separate introductie op een locatie met wilde zwijnen in Nederland. Dit is op dit moment de meest waarschijnlijke route.

Goede samenwerking met onder andere lokale gebiedsdeskundigen, met de provincies, met faunabeheereenheden (FBE) en jagers is van groot belang.

1. Algemeen concept

1.1. Instellen besmet gebied

- De minister van LNV wijst een gebied aan als besmette zone. Dit gebeurt in overleg met de provincie waar het besmette wilde zwijn is aangetroffen, indien aan de orde met een aangrenzende provincie en na overleg met deskundigen. De Europese Commissie en de Europese lidstaten hebben hierin ook een stem. De Europese Commissie wijst op haar beurt de besmette zone aan als "Zone II" en legt de grenzen vast in een uitvoeringshandeling. Zo nodig worden de grenzen van de Nederlandse besmette zone hierop aangepast.
- De grenzen worden vastgesteld op basis van op dat moment beschikbare kennis. De grenzen worden zoveel mogelijk vastgesteld op basis van al aanwezige barrières (natuurlijke dan wel artificiële: wegen, kanalen, rivieren etc.) en op de geschatte omvang van de zwijnenpopulatie en locatie en geïsoleerd zijn van een dergelijke populatie. Ook wordt rekening gehouden met activiteiten en locaties die met de varkenssector te maken hebben.
- De besmette zwijnenpopulatie moet zoveel mogelijk worden afgezonderd en het is ongewenst als zwijnen migreren naar buiten het gebied. Dit kan worden gerealiseerd door deze zone af te sluiten. Afsluiting moet ook voorkomen dat zwijnen een besmet gebied binnendringen (waar mogelijk nog langdurig virus in de bodem aanwezig is) en zo de infectie in stand houden of opnieuw een infectieketen starten.
Afsluiting kan door het dichtzetten van hekken, het plaatsen van hekken en/of roosters en wordt door de NVWA gecoördineerd. Enkele gebieden zijn al afgesloten door rasters of hekken (bijvoorbeeld op de Veluwe) of betrekkelijk 'eenvoudig' af te sluiten. Andere zijn lastiger af te sluiten (bijvoorbeeld in Noord Brabant). Afsluiting moet ook gedurende lange tijd worden toegepast.
- In de besmette zone worden door de Minister maatregelen genomen om de wilde zwijnen zo min mogelijk te verstoren. Dat betekent dat bezoekers op de wegen en paden dienen te blijven en honden aangelijnd te worden gehouden. Ook kunnen beheer- of landbouwactiviteiten (in eerste instantie) worden opgeschort.
- Mensen die vanwege activiteiten het gebied in gaan dienen passende hygiënemaatregelen te nemen om te voorkomen dat zij de ziekte via materialen verspreiden.
- Het besmette gebied dient gemonitord te worden. Dood gevonden zwijnen worden bemonsterd en kadavers worden actief gezocht en verwijderd. Coördinatie zal plaatsvinden door de NVWA.
- In het besmette gebied zal op termijn, in overleg met deskundigen, FBE en de betreffende provincie worden bekeken of en hoe de ziekte kan worden uitgeroeid. Het is mogelijk dat de ziekte vanzelf uitsterft (wellicht mogelijk bij een kleine populatie). Als dat niet gebeurt of niet kan worden vastgesteld, rest alleen het doden van wilde zwijnen in de besmette zone.
Aangezien virus langdurig in het milieu aanwezig kan blijven dient de besmette zone langere tijd vrij te blijven van wilde zwijnen om nieuwe besmettingen te voorkomen.

Doel van de maatregelen bij aanvang, dus na het vaststellen van een besmetting, is om rust te creëren zodat wilde zwijnen niet migreren en te voorkomen dat het virus mogelijk naar andere regio's wordt verslept. De epidemiologische situatie wordt in overleg met deskundigen zo snel en goed mogelijk in kaart gebracht. Indien de situatie duidelijker is, zal de Minister een besluit nemen over mogelijk uitroeien van de ziekte.

Het in kaart brengen van de epidemiologische situatie zal enige tijd in beslag nemen.

1.2 Instellen van een Zone I (buffergebied)

- In een zone rondom het besmette gebied heeft de Europese commissie de bevoegdheid om een zone I (buffergebied) in te stellen. De praktijk leert dat zij hier vrijwel altijd toe overgaan.
- De afmeting van deze zone is niet op voorhand te geven, maar hangt af van de migratiepatronen van de zwijnen en van de lokale situatie. Hierbij wordt in orde van grootte gedacht aan een zone van 10 km breed. Dit is niet vastgelegd en wordt vastgesteld afhankelijk van de situatie, de mogelijkheden en dergelijke.
- In de zone I wordt de populatie wilde zwijnen gereduceerd, van buiten naar binnen (dus van de buitenste rand naar de binnenste rand, dus naar het besmette gebied toe). Dit heeft als doel om bij onverhoopte migratie vanuit het besmette gebied of door menselijk handelen de kans op infectie in de buffer te minimaliseren en zo de verspreiding te stoppen.
- Een steekproef van geschoten wilde zwijnen zal door WBVR worden getest op aanwezigheid van AVP. De NVWA coördineert het nemen van bloedmonsters en het versturen naar het WBVR. WBVR test de monsters op aanwezigheid van AVP.

Doel van deze maatregelen is om bij migratie van wilde zwijnen uit het besmette gebied te zorgen dat een besmetting niet verder verspreidt. Spreiding van de ene naar de andere populatie moet worden voorkomen. Door de zone I leeg te maken of te houden wordt dit zo veel mogelijk gerealiseerd.

Bij alle activiteiten in het besmette gebied en de zone I worden bij regeling mensen verplicht passende bioveiligheidsmaatregelen in acht nemen. Hierover zal te zijner tijd door alle relevante betrokkenen, waaronder de bevoegde autoriteit en, op hun haar verzoek, ook brancheorganisaties worden gecommuniceerd.

2. Maatwerk aangewezen leefgebied (Centraal natuurgebied Veluwe, Meerlebroek, Meinweg)

In principe wordt het algemeen concept gevolgd. In deze gebieden is het beheer gericht op instandhouding van de populaties wilde zwijnen. De plicht houdt in dat de populatie behouden blijft, op een bepaald niveau. Mogelijk leidt dat in deze gebieden bij een besmetting met AVP er een iets andere aanpak voor bestrijding wordt gevolgd.

2.1 Besmet gebied

Nadat de epidemiologische situatie voor zover mogelijk in beeld is gebracht, wordt bezien of de grenzen van het gebied moeten of kunnen worden aangepast.

In het besmette gebied zal, in overleg met deskundigen, FBE en de provincie, worden bekeken of en hoe de ziekte kan worden uitgeroeid.

NB. Provincies nemen zelf maatregelen om de leefgebieden te beschermen tegen introductie vanuit de niet-aangewezen gebieden.

2.2 Zone I (Buffergebied)

Het kan voorkomen dat de zone I (buffergebied) een deel van een aangewezen leefgebied overlapt. Ook dan moet worden bezien hoe verspreiding kan worden voorkomen. Streven is wel afschot, maar of dat kan, en of dat wenselijk is in een aangewezen leefgebied wordt bepaald afhankelijk van de situatie. LNV bepaalt in overleg met de betreffende bestuurslaag en andere direct belanghebbenden het afschot in een aangewezen leefgebied.